

Mihály Attila

A nevelési szolgálat megalakulásának sátoraljaújhelyi tapasztalatai

Érdekesnek ígérkező programra gyűltek össze 2005. augusztus 17-én a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön dolgozói az intézet parancsnoki tárgyalójában, ahol a meghívó értelmében a közel fél évszázada létrehozott nevelési szolgálat helyi tapasztalatairól tartott visszaemlékező előadást három nyugdíjas „bévés” kolléga.

Mindannyian Sátoraljaújhelyen kezdtek büntetés-végrehajtási pályafutásukat nevelői beosztásban. **Nagy János ny. bv. őrnagy.** 1955-től, míg **Molnár Lajos ny. bv. ezredes** és **Tóth László ny. bv. alezredes** 1957-től látta el szolgálatát az akkori Országos Börtön hivatásos állományában. Nagy János az intézet állományából nevelőként, Molnár Lajos a debreceni intézet parancsnokaként, míg Tóth László az RTF tanáraként került nyugállományba. Annak ellenére, hogy közülük ketten is elköltöztek városunkból, mindhárman örömmel fogadták el az intézetben 1996-tól működő, a börtönüggyel foglalkozó egyesület, az **Eötvös József Klub** meghívását. Nem volt véletlen a témaválasztás és az időzítés sem, hiszen az elhangzottak szervesen kapcsolódnak az intézet centenáriumi évének eseménysorozatához.

Ahhoz, hogy Börtönügyi Szemle olvasói “helyükön tudják kezelni” az eszmecsere témáját, szükséges a múlt összefüggéseit röviden megvilágítanunk.

Talán a legfontosabb momentum és a leginkább ismert tény, hogy a II. világháborút követő politikai berendezkedés a '40-es évek végétől, de főleg a Rákosi rendszer éveitől odavezetett, hogy a háború előtti, régi büntetés-végrehajtási szakembergárda teljes egészében kicserélődött. Az addig – akár családi örökségként is – továbbvitte szakmai hozzáértés és alázat ezáltal semmivé foszlott, és helyette a szovjet mintájú elnyomó rendszerekre jellemző, megtorló szerepeket is magára vállaló büntetés-végrehajtási szervezet lépett a színre.

A jogi környezet változásában az első és legjelentősebb lépést a Csemegi-kódex egész büntetési rendszerét eltörölő 1950. évi II. törvény jelentette, melynek értelmében – többek között – „az elkövető megjavítása és nevelése” érdekében kellett a büntetést alkalmazni. 1952-ben a Belügyminisztérium alárendeltségébe kerültek a letartóztató intézetek, amelyek tevékenységében elsődlegessé vált a biztonság, a fegyelem fenntartása illetve a fogvatartotti tömegek környezetlen, kizsákmányoló munkáltatása.

Balról jobbra: Molnár Lajos, Nagy János, Tóth Lászlóné, Estók József bv. dandártábornok, intézetparancsnok, Tóth László és a cikk szerzője, Mihály Attila

1954 végén, a sztálini büntetőpolitika lassú visszaszorulása időszakában, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságán – amely akkor még a Belügyminisztérium épületében működött – 2 fővel megalakult a nevelési csoport, melynek vezetője Mészáros József volt, aki a szakmai tapasztalatok megszerzése terén – íróasztala mellől – igazán csak a gyakorló szakemberekre támaszkodhatott. Nevelők nagyobb létszámban csak egy helyen voltak találhatóak az országban, ez a hely pedig a fiatalkorúak börtöne volt, amely akkor Sátoraljaújhelyen működött

A fiatalkorúak sátoraljaújhelyi fogvatartásáról 1953-ban született döntés. Ekkor mind a régi törvényszéki épületet – amely a vármegye-rendszer 1950-es megszűnése után határőr-képző laktanyaként funkcionált –, mind a fogház épületét kiürítették, majd az átalakítási munkálatok befejeztével a Fiatalkorúak Országos Börtönéeként adták át rendeltetésének. Kecskemétről a leány, Ceglédről pedig a fiú fogvatartottakat költöztették át, együtt a személyi állomány tagjaival. Ekkor került intézetünkbe nevelőként Szabó Albert bv. főhadnagy, Opra Lajos bv. hadnagy, Szűcs Lajos bv. alhadnagy és felesége, Szűcs Lajosné bv. alhadnagy, majd Sátoraljaújhelyen csatlakozott hozzájuk Balogh László bv. alhadnagy és Bényei Erzsébet bv. alhadnagy pedagógus is.

Az Országos Parancsnokságon dolgozó két szakember – tapasztalatszerzés céljából – gyakran tett látogatást Sátoraljaújhelyen, ahol a szolgálatukat lelkesen ellátó nevelők segítségével próbáltak új megoldásokat kitalálni a nevelőmunka területén. Így került később országosan bevezetésre – „sátoraljaújhelyi fejlesztésként” – a fogvatartottak egyéni értékelő lapja és a látogató-fogadások kiértékelési rendszere is. A nevelés fokozatosan teret nyert a büntetés-végrehajtás életében, az 1955-ben megjelent Büntetés-végrehajtási Szabályzat a biztonságos őrzés és munkáltatás mellett már a letartóztatottak nevelését is céljának tekintette.

1957. novemberében jelent meg első ízben a „Heti Híradó” című sajtótermék, amelyet a büntetés-végrehajtás nevelő jellegének fokozottabb biztosítása, a fogvatartottak rendszeres tájékoztatása, továbbá a parancsnokok és a nevelőtisztek ez irányú munkájának megkönnyítése érdekében jelentetett meg az Országos Parancsnokság. (Ezt megelőzően – „Tüske” elnevezéssel – működött már egy híradó a Fiatalkorúak Börtönében, ez azonban az új hetilap megjelenésével megszűnt.)

1958-ban az elítéltek munkáltatását korábban irányító Közérdekű Munkák Igazgatóságát (KÖMI) beolvasztották az OP szervezetébe, így a munkáltatást elvileg a büntetés-végrehajtás nevelési eszközrendszerének részévé avatták. Ugyancsak ebben az évben jelent meg az a közös utasítás is, melyben a fogvatartottak kategorizálásáról döntöttek a belügy, az igazságügy és az ügyészség vezetői.

A Bv. Országos Parancsnoka 1958. évi 28. számú parancsában intézkedett a kategorizálásokról sátoraljaújhelyi végrehajtásáról, melyben a nevelői munka apróbb részletei is megfogalmazódtak, közülük idézünk néhányat:

– Befogadásnál biztosítsák az elítéltek számára a ruházatot, evőeszközöket, tisztálkodási felszereléseket és fekvőhelyet.

* Mészáros József 1957-ben jogi diplomát szerzett, 1958 és 1966 között a BVOP Nevelési Osztályát, majd 1966 és 1982 között az Igazgatási Osztályt vezette. Nyugdíjasként is aktívan dolgozott, s további komoly érdemeket szerzett a bv. jog kodifikációs munkálataiban. Dr. Mészáros József ny. bv. ezredes 1991-től 2001-ben bekövetkezik haláláig a Segítő Kezek BVD Alapítvány elnök tisztét is ellátta. [A szerk.]

- Pontosan vezessék az elítéltek részére biztosított kulturális és sportfelszerelések nyilvántartását, gondoskodjanak azok célszerű felhasználásáról.
- A napirendnek megfelelően osszák ki az elítéltek ételmét, és bonyolítsák le a kiétkeztetését.
- Hetenként tartsák meg az elítéltek fürdetését, borotváltatását, havonta a hajvágást.
- Gondoskodjanak az elítéltek fehérmemű és lepedőcseréjéről, ruházatuk és lábbelijük kijavításáról és cseréjéről, szükséglet szerint.
- Naponta vizsgálják meg a zárkákat biztonsági szempontból, a szándékos és természetes rongálódásokat azonnal javíttassák ki.
- Naponta ellenőrzik a hozzájuk beosztott elítélteket a létszám szerint. Tartsák meg az előírt sétát (reggeli torna), napi zárást, nyitást, zárkarendet és mozgatót.
- Rendszeresen tartsanak zárkavizsgálatot. Azokat a tiltott holmikat, amelyeket az elítéltek maguknál tartanak, kobozzák el, és letétjükben helyezték el. Az elítéltet fegyelmileg vonják felelősségre.

Az olvasó számára bizonyára furcsának tűnnek a korabeli elképzelések a nevelés részleteit illetően, azonban az előadók elárulták, hogy a nevelői munkának ez a fajta szélsőséges értelmezése nem volt hosszú életű. Napi munkájuk során rugalmasan próbálták végrehajtani a sokszor kivitelezhetetlennek tűnő feladatokat is, úgy, hogy a háttérben érezhető volt a szakszolgálati ágak rivalizálása, melyek közül a biztonsági szolgálat, a nevelők és a munkáltatásért felelős vállalat ekkor még kereste az egymás melletti tevékenység és az egymást segítő működés összhangját.

A 8/1959. BM-utasítás már egyértelműen meghatározta a büntetés-végrehajtás két fő feladatát: az elítéltek őrzését és nevelését. Rendelkezett a differenciálás, a szigorúbb és enyhébb rezsimű intézetek megteremtésén kívül a fokozatosság követelményéről is. Bevezették az egyéni és csoportos nevelést, a világnézeti és kulturális foglalkozást. A fokozatosság gyakorlati megnyilvánulása volt, hogy a végrehajtásra váró büntetés mértékének csökkenésével emelkedett a látogatás, a levelezés lehetősége; minél közelebb jutott tehát az elítélt a szabaduláshoz, annál gyakrabban teremthetett kapcsolatot hozzátartozóival, a külvilággal.

A fogvatartottak eredményes nevelése érdekében, 1959-ben előbb az Országos Parancsnokságon önálló nevelési osztály, majd az intézetekben az év végéig nevelési szolgálatok jöttek létre. Sátoraljahelyen a következő személyekkel kezdte működését a nevelési szolgálat: Molnár Lajos bv. hadnagy, csoportvezető, Szigeti Károly bv. főhadnagy, Balogh László bv. hadnagy, Hubay Miklós bv. hadnagy, Tóth László bv. alhadnagy és Nagy János bv. törzsszörmester.

A 6 fő közül hárman voltak vendégei összejövetelünknek, akik tisztelettel adóztak egykori – ma már többségükben nem élő – munkatársaiknak, valamint azon előzményeknek, amelyek Sátoraljaújhelyen 1954-től 1959-ig, a kezdetektől a nevelési szolgálat megalakulásáig történtek.

1959 nem csupán a nevelési szolgálat megalakulását, hanem az intézet története egy epizódjának lezárását is jelentette Sátoraljaújhelyen: ekkor szállították el intézetünkől a fiatalokú fogvatartottakat, akik előbb Budapestre, majd később, 1963-tól Tökölre kerültek.

Az eszmecsere végeztével megköszöntük előadóinknak, hogy megtiszteltek minket látogatásukkal, és jó egészséget kívántunk mindnyájuknak.